

művészettől nem idegenek. A témaválasztásnak nyilván ez esetekben is megvolt az indítéka, s a megrendelővel való kapcsolatát éppúgy meg kell keresnünk, mint a László-legendák esetében. Csakhogy a falképkutatás a kezdeteknél tart. Székelyföldi falképeinket, melyek a korabeli művészet legmagasabb szintjét képviselik, ezidáig környezetüktől függetlenül vizsgálgattuk, szinte kiszakítva teremtő közegükből, nem kutatva azok ikonográfiai jelentése s az őket létrehozók közötti szoros kapcsolatot. Így a megrendelőkről, a mesterekről, a művek szerepéről, tehát értelméről és értékéről is vajmi keveset tudunk. A kutatás nem elegendhet meg annak megállapításával, hogy jó művészi színvonalú falképeink vannak; mihelyt korban és stílusban a falképeket elhelyezte, tovább kell mennie, míg nem megtalálja mögötte az alkotó embert, a kort, a közösséget.

Dávid László

Egy új székelyföldi freskó

Az utóbbi évek során több székelyföldi templomban folytattak műemlékvédelmi munkálatokat. Az ezzel kapcsolatos régészeti feltárások fényt derítettek sok, eddig lappangó művészettörténeti értékre.

1973-ban a Székelyudvarhelyi Múzeum a városvégi (román kori) félköríves stílusú, XIII. századi kápolnában végzett ásatásokat és karbantartási munkálatokat. Sor került a kápolnától mindössze két kilométerre fekvő felsőboldogfalvi református templom régóta esedékes javítására. Az állagmegőrző munkálatokat itt is régészeti kutatás előzte meg. Kiderült, hogy félkör- és csücsíves elemek keverednek a felsőboldogfalvi templom felépítésében. Az 1,92 m magas és 0,96 m széles kecses, szép arányú déli kapu félköríves, hengertagos keretelésű; Orbán Balázs XIII. századnak mondja. A kutatások megkezdéséig csak ez a kapuzat bizonyította a félköríves stílusú építészeti elemek jelenlétét. Az ásatások nyomán viszont előbukkantak a jelenlegi falak előtti, alaprajzuk szerint román kori szentélyek alap- és falmaradványai. A mai templom hajójában, a diadalív előtt hőmpölykövekből rakott alapozás és a faragott kövekből épült fal lebontott maradványa, a legelső templom emléke került elő. Az *egyenes záródású*, kissé aszimmetrikus szentély rendkívül kicsi, szélessége 2,45 m, mélysége 1,65. Meglepően gondos a kövek megmunkálása, feltűnő az is, hogy a szentély falának külső szintje egyenetlen, és habarccsal igyekeztek simává tenni. A jó minőségű faragott kövek jellege meg a szentély egyenes záródása a kora középkori cisztercita rend templom-építési-módját idézi. Különben az első erdélyi magyar vidéki templomokra kerek záródású, egyszerű csarnoktemplomforma jellemző, építkezési anyagként pedig a faragatlan kövek használata. A szentély XIII. századi keletkezését bizonyítják a mellette talált, a század első felére jellemző szemcsés anyagú, szürkére égetett, a kihajló perem alatt körbefutó bordájú, vízszintes vonalakkal díszített cserépedény-töredékek. Mindezek alapján a település fennállása legalább egy századdal korábbra tehető, mint ahogy azt első írásos említése (a pápai tizedjegyzék, 1333) tanúsítja.

A falu egyházának második építési szakasza szintén román kori. Az újabb, nagyobbított szentély a mai diadalív két oldalától indul ki. Falai habarccsal összerakott hőmpölykövekből épültek, kivitelezése azonban a megelőzőnél sokkal igénytelenebb. Egyenes záródású.

A harmadik építési szakaszt a mai szentély, diadalív, a déli oldal három csücsíves ablaka és támpillérei képviselik. Mind görögus jegyűek. A szentély a hatszög felével záródik, és a hajóval együtt boltozva volt. Ezt bizonyítják a nagy számban előkerült téglaborda-töredékek, melyeken többszöri meszelés nyomai látszanak. A bordákon végigfutó gerinc erősen hangsúlyozott, alakjuk a közeli farcádi templom hálóboltozatának tégláira emlékeztet. A templom boltozatát (1670-ben készítette Szombatfalvi Asztalos János és András) festett kazettás mennyezet váltotta fel. Erre a hagyomány szerint egy tűzvész után került sor. Az ásatás során találtunk is egy szénben gazdag réteget, a boltozattéglának nem figyeltünk meg azonban tűznyomokat. A déli ablakokat Orbán Balázs még „három és négy levél alkotta diszművezetőkkel” látta a múlt század közepén, ezek ma nincsenek meg.

A nagymúltú felsőboldogfalvi templomot különösen közérdekűvé teszik azok a falképek, melyek nemrég kerültek elő. A régebben ismert és méltán híres udvarhelyszéki freskók (Bögöz, Derzs, Dálya, Homoródszentmárton, Homoróddaróc, Keresztúr) mellé a 70-es években végzett tatarozás során újabbakat fedeztek fel Farcádon, Rugonfalván, Nagyalambfalván.

Ezek után remélhetjük, hogy a felsőboldogfalvi templom vakolatrétegei is falképeket rejtgetnek, különösen miután az ásatás során a hajó és a szentély töltelékföldjében freskódarabokat találunk: a barokk kori porticus dongaboltozata és a fal közti repedésből tenyérnyi nagyságú, pirossal festett freskótöredékre bukkanunk. Később a diadalív felső részén felirattöredékeket lertünk. Északi részén újabb feliratrészek, majd lejjebb freskó került napfényre; részei a diadalív déli és északi, a hajó felé forduló oldalán maradtak meg, az északi falon is folytatódva.

A diadalív déli részén a *Királyok imádságát* festette meg az ismeretlen meszter. Ennek a legépebben megmaradt töredéknek a szélessége 1,35 m, magassága 2,10 m: baloldalon Szűz Mária látható, ölében gyermekével; feje fölött angyal hirdeti: PUER NAT(US) E(ST) I(N) BETLEM, vagyis: *Gyermek született Betlehemben*. A térdeplő alak feje hiányzik, de a glóriáján lévő felirat jelzi kilétét: S(ANCTUS) REX GASPARE, azaz *Gáspár szent király*. Térdénél földre tett korona látható. Mária csuklyás, sima köpenyét stilizált liliomok díszítik.

A diadalív északi részén *Veronika legendáját* örökítették meg. Kitért kendőjén Krisztus-fej látható. Az itt található további, és az északi falon lévő freskórészek nagyon rossz állapotban maradtak ránk. A diadalíven még egy kereszt, felső részén *kétszűcsű fővegű alak* tűnt elő, továbbá kis emberalakok, kezük hátrakötte, törzsük vízszintes helyzetben. *Talán a Poklot vagy a Purgatóriumot* festették ide egykor. Az északi fal utólag vágott ablaka mellett *egy püspök* alakja vehető ki, erre utal jellegzetes fővege és áldásra emelt keze. A diadalív északi részén lévő töredék szélessége 1,50 m, magassága 1,90 m, ez tovább folytatódik az északi falon 2,85 m hosszúságban. A freskók a mai járósztól 2 m magasságban kezdődnek.

Az épen maradt festményrészek alkotójuk fejlett mesterségbeli tudásáról, esztétikai érzékéről tanúskodnak. Mária finoman megformált képe a környéken újabban előkerült freskók legszebb, legbájosabb asszonyalakja. Világias, átszellemlült arca mintha már nem a középkor aszketizmusát idézné, Veronika száraz, szigorú arca viszont közelebb áll a középkori hivatalos egyházi világnézet eszményeihez. Míg a nagyalambfalvi, részben a rugonfalvi, de különösen a farcádi, székelydályai freskókat elsősorban a vonalas rajz jellemzi, a felsőboldogfalvi folt-hatásaival tűnik ki. Uralkodó színe a vörös. Az itt előkerült falképrészek kétségkívül mind egyetlen mester egy időszakban festett alkotásai, erre utalnak a stilizált hatszirmú virágot ábrázoló térkitöltő motívumok is.

A csücsíves diadalíven látható freskó a későgotikában keletkezhetett, a XV. században, vagy a XVI. század elején. Keletkezésének felső határát jelzi, hogy Székelyudvarhely és környékének egyes részei a XVI. század közepe táján szakítottak a katolikus vallással.

Székelyföld régi templomaiban az egyre gyakoribb restaurálási munkák során újabb falképek kerülhetnek napvilágra: a homoródkarácsonyfalvi unitárius templomban a villany bevezetések festett vakolatréteg tűnt elő, az agyagfalvi templom szentélyében szintén bemeszelt falképek vannak. Kívánatos lenne, hogy az újonnan előkerült freskók közismertté váljanak, és hogy magas művészi értékük minél több, népünk művészete iránt érdeklődő számára élvezhető legyen.

Varga Árpád—Zepezaner Jenő

